

[دکتر منصور بهلولان^۱]

در کتاب الحجّة کافی بابی تحت عنوان «ما جاء في الاثني عشر والنص عليهم عليهم السلام»^۲ وجود دارد. مرحوم کلینی، بیست روایت در این باره آورده است که بیشتر آن‌ها با عنوان باب مطابقت دارند؛ مگر چند روایت که ظاهراً بیان می‌دارند ائمه سیزده تن هستند. آن چند روایت عبارت‌اند از:

روایت ۷: در این حدیث، از حضرت باقر علیه السلام آمده است:

الإثنا عشر الإمام من آل محمد عليهم السلام كلهم محدث من ولد رسول الله صلى الله عليه وآله و من ولد علي، و رسول الله و علي عليهما السلام هما الوالدان.^۳

دوازده امام از آل محمد هستند... که از فرزندان پیامبر و امیرالمؤمنین‌اند و پیامبر و علی دو پدر ایشان‌اند.

روایت ۸: در این حدیث از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام نقل شده است:

إِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ اثْنِي عَشَرَ إِمَامًا هُدًى مِنْ ذُرِّيَةِ نَبِيِّهَا وَ هُمْ مِنِّي؛^۴

برای این امت، دوازده امام از ذریه پیامبرشان است و آنان از من‌اند.

روایت ۹: عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: «دَخَلْتُ عَلَى فَاطِمَةَ عليها السلام وَ بَيْنَ يَدَيْهَا لَوْحٌ فِيهِ أَسْمَاءُ الْأَوْصِيَاءِ مِنْ وُلْدِهَا، فَعَدَدْتُ اثْنِي عَشَرَ آخِرَهُمُ الْقَائِمُ عليه السلام، ثَلَاثَةٌ مِنْهُمْ مُحَمَّدٌ وَ ثَلَاثَةٌ مِنْهُمْ عَلِيٌّ».^۵

* برگرفته از کتاب نویسنده با عنوان «پژوهش در زمینه کتاب کافی و مؤلف آن».

۱. استاد علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران.

۲. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ۱/۵۲۵.

۳. همان، ۵۳۱ و ۵۳۳.

۴. همان، ۵۳۲.

۵. همان.

از جابر بن عبدالله انصاری روایت شده است که گفت: «بر حضرت فاطمه علیها السلام وارد شدم. درمقابل اولوحی دیدم که نام‌های اوصیای پیغمبر که از فرزندان اویند در آن بود. پس دوازده نفر را برشمردم که قائم علیه السلام آخرین ایشان بود. سه نام محمد و سه نام علی در آن یافتم.»

روایت ۱۸: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ وُلِدِي اثْنَا عَشَرَ نَقِيْبًا مُجْبَاءُ مُحَدَّثُونَ مُفَهَّمُونَ آخِرُهُمُ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ يَمْلَأُهَا عَدْلًا كَمَا مِلْتُ جَوْرًا»^۱.

از فرزندان من دوازده نفر برگزیده و نقیب هستند... وقائم آخرین ایشان است...

بر اساس این دوروایت، چون حضرت علی علیه السلام از نسل حضرت فاطمه علیها السلام نیست، پس ائمه علیهم السلام سیزده تن خواهند شد.

روایت ۱۷: در این روایت، از حضرت باقر علیه السلام از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چنین نقل شده است:

إِنِّي وَاثِقِي عَشْرَ مَنْ وُلِدِي وَأَنْتَ يَا عَلِيُّ زُرَّ الْأَرْضِ^۲.

من و دوازده نفر از فرزندانم و توای علی، پایه‌های استوار زمین هستیم.

اکنون پرسش آن است که آیا می‌توان این پنج روایت را پذیرفت؟ اجمالاً باید گفت این چند روایت با روایات دیگری که در همین باب کافی و نیز با صدها روایت دیگر که در این موضوع در دیگر جوامع حدیثی وجود دارد، در تعارض است. برای نمونه، در روایت ۱۱ همین باب از کافی، امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «أَنَا وَ أَحَدَ عَشْرَ مَنْ صَلَّى أَيْمَةً مُحَدَّثُونَ»^۳؛ من و یازده تن از صلب من، ائمه محدث هستیم.

در روایت ۱۲ همین باب آمده است:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَصْحَابِهِ: «آمِنُوا بِبَيْلَةِ الْقَدْرِ. إِنَّهَا تَكُونُ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي

۱. همان، ۵۳۴.

۲. همان.

۳. همان، ۵۳۲.

طَالِبٍ وَلِوَلَدِهِ الْأَخَدَ عَشْرَ مِنْ بَعْدِي»^۱؛ حضرت رسول ﷺ به اصحابشان فرمودند: به شب قدر ایمان بیاورید که آن شب پس از من، برای علی بن ابی طالب و یازده تن از فرزندان اوست.

در روایت ۱۶ به نقل از زراره آمده است:

سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «نَحْنُ اثْنَا عَشَرَ إِمَامًا مِنْهُمْ حَسَنٌ وَحُسَيْنٌ، ثُمَّ الْأَئِمَّةُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ»^۲؛ حضرت باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: ما دوازده امامیم که امام حسن و امام حسین از ایشان‌اند، آنگاه ائمه از فرزندان حسین می‌آیند.

روایت ۱۵ چنین است:

عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «يَكُونُ تِسْعَةُ أُمَّةٍ بَعْدَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ، تَأْسِغُهُمْ قَائِمُهُمْ»^۳؛ حضرت باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: از فرزندان حسین بن علی عَلَيْهِ السَّلَامُ نه تن امام‌اند که قائم، آخرین ایشان است.

افزون بر آن، عنوان این باب، «ما جاء في الاثني عشر والنص عليهم عَلَيْهِمُ السَّلَامُ» است؛ چگونه می‌توان از این باب، بر سیزده‌گانه بودن ائمه استدلال نمود؟!

آیت الله صافی گلپایگانی در منتخب الاثر، ۲۷۱ حدیث را که بردوازه‌گانه بودن ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَامُ تصریح دارند، گردآورده است^۴. اگر مجموع آنچه پیرامون نص بردوازه امام بعد از پیامبر خدا ﷺ در کتاب‌های عامه و خاصه آمده استخراج شود، مجموعه‌ای چندین برابر احادیث کتاب یادشده خواهد بود.

پس باید دانست که صحت و اعتبار احادیث کافی تا زمانی است که با روایات قطعی دیگر، تعارض نداشته باشد؛ در غیر این صورت، باید وجوه دیگری را برای آن‌ها در نظر گرفت.

۱. همان.

۲. همان.

۳. همان.

۴. صافی، لطف الله، منتخب الاثر فی الامام الثانی عشر، ۱۰.

آیت الله شیخ محمد تقی تستری، فصل اول کتاب الاخبار الدخلیه را با این عنوان آغاز می‌کنند: «فی أخبار تشهد ضرورة المذهب بتحريفها كخمسة أخبار في الكافي في باب ماجاء في الإثني عشر والنص عليهم مؤهمة أن لائمة ثلاثة عشر»^۱.

اما راهکار چیست؟ به نظر می‌آید برای چاره‌گری این تناقض، راه‌های زیر را می‌توان پیمود: الف - حدیث شماره ۷ دارای تصحیف لفظی است؛ زیرا همین روایت را شیخ صدوق در عیون اخبار الرضا علیه السلام از کلینی^۲ نقل نموده، اما ترجمه‌اش این است:

ما دوازده امام از آل محمد هستیم که همگی بعد از رسول خدا محدث می‌باشند و علی بن ابی‌طالب از ایشان است.

بدین گونه عبارت «من وُلد» باید به «من بعد» تبدیل گردد.

شیخ مفید نیز در ارشاد^۳ همین روایت را از مرحوم کلینی، این چنین نقل کرده است:

دوازده امام از آل محمد هستند که همگی محدث می‌باشند؛ علی بن ابی‌طالب و یازده فرزندش. پیغمبر و علی، دو پدر آنان هستند.

ب - در حدیث شماره ۸، عبارت «من ذرّية نبيها وهم منّي» و عبارت «من ذرّيته» که دوسطر بعد آمده، اضافی هستند؛ زیرا مضمون همین روایت از طریقی دیگر، در کافی^۴ و کمال‌الدین^۵ به پنج طریق دیگر، آمده است و در هیچ یک از آن‌ها عبارات یاد شده وجود ندارد.

ج - حدیث شماره ۱۷ هیچ ایرادی ندارد؛ زیرا در این روایت، سخنی از امامت نیست، بلکه بحث از حجیت بر خلق و عصمت الهیه است که به چهارده معصوم تعلق دارد و آنان، پیامبر و امیرالمؤمنین و حضرت فاطمه و یازده امام دیگر علیهم السلام هستند.

۱. تستری، محمد تقی، الاخبار الدخلیه، ۱/ ۲۸۲.

۲. صدوق، محمد بن علی، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ۵۶.

۳. مفید، محمد بن محمد بن نعمان، ارشاد، ۳۲۸.

۴. کلینی، محمد بن یعقوب، همان، ۱/ ۵۲۹.

۵. ابن بابویه، محمد بن علی، کمال‌الدین، ۲۹۴-۳۰۱، احادیث ۳، ۵، ۷ و ۸.

د - حدیث شماره ۱۸ نیز دچار تصحیف لفظی از جانب کاتب یا مؤلف گردیده است؛ زیرا اصل آن در نسخه کتاب ابوسعید عصفری که مأخذ کلینی در نقل این روایت است، به این شکل آمده است:

از فرزندان من دوازده نفر برگزیده و نقیب هستند... و قائم آخرین ایشان است...^۱

یعنی کلمه «احدی عشر» اشتباهاً «اثنا عشر» نگاشته شده است.

ه: در حدیث شماره ۹، کلمه «من ولدها» اضافی است؛ و نیز به جای «ثلاثة منهم علی» باید «اربعة منهم علی» باشد. همان گونه که در کمال الدین^۲ آمده است. با توجه به این توضیحات، باید گفت که طرق این روایات، ایرادی نداشته و از جانب مؤلف یا نساخ، سهوی رخ داده است.

۱. همان، ۳۱۱ و ۳۱۳.

۲. ابن بابویه، کمال الدین، ۱/۲۶۹ و ۳۱۲ و همو، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ۴۶ و ۴۷.

- ابن بابويه، محمد بن علي، عيون أخبار الرضا عليه السلام، نشر جهان، تهران، ۱۳۷۸
_____، كمال الدين وتمام النعمة، دار الكتب الإسلامية، تهران، ۱۳۹۵ ق.
تستری، محمدتقی، الاخبار الدخليه، مكتبة الصدوق، تهران،
صافي، لطف الله، منتخب الاثر في الامام الثاني عشر، مركز نشر آثار حضرت آيت الله العظمي
صافي، قم،
كلينى، محمد بن يعقوب، الكافي، دار الكتب الاسلامية، تهران، ۱۴۰۷ ق.
مفيد، محمد بن نعمان، الإرشاد في معرفة حجج الله على العباد، المؤتمر العالمي لألفية الشيخ
المفيد، قم، ۱۴۱۳ ق.